

Kirsten Lyshøj

Fra arkiverne:

En af vore flittige meddelere fra Als sendte i 1976 denne beskrivelse af julen under 1. Verdenskrig:

Min Barndomsjul

De va i 1. Verdenskri fro 1914-1918. Min Bru va gamle end mæ aa vist nok olt de om e Julmaand, men han maat it fortel e te mæ, de gy han e helle it. Vi gleje vos sammel te Far sku kom hjem o e Ulov, te e Julmaand sku kom Julovden. De sku no gjen gi e lidt Sni, te e Julmaand ku kom o e Slej. Ven de løkkes, de ga e ledt, ku vi sed ind ve e Vinne aa si, vo e Hare gik ind i e Goa aa knave i e Grønkøl, de maat di it, faa den sku vi haa Julovden.

Den sist Og fø Jul bløv de trafelt. Dæ sku slavdes, bahes aa rintgøes, aa dæ sku Øl hires. E Slavden sku go faa sig i e Mørkning, faa de maat dæ ingen si. Dæ va jo Kri, de va forbojn, da dæ va en Chendarm med e ”Pikkelhat” o, dæ gik rundt aa si, te Folk it gy nove, di it maat. E Bles

Oversættelse:

Det var i 1. Verdenskrig fra 1914-1918. Min bror var ældre end mig og vidste nok alt det om julemanden, men han måtte ikke fortælle det til mig, det gjorde han heller ikke. Vi glædede os sammen til far skulle komme hjem på orlov, til julemanden skulle komme juleaften. Det skulle nu gerne give lidt sne, så julemanden kunne komme på slæden. Hvis det lykkedes, det gav lidt, kunne vi sidde inde ved vinduet og se, hvor harene gik ind i (kål)gården og gnavede i grønkålen, det måtte de ikke, for den skulle vi have juleaften.

Den sidste uge før jul blev der travlt. Der skulle slagtes, bages og gøres rent, og der skulle hedes (= brygges) øl. Slagtningen skulle gå for sig i mørkningen, for det måtte ingen se. Der var jo krig, det var forbudt, der var en gendarm med pikkelhuen på, der gik rundt for at se, at folk ikke gjorde noget,

ov e Gris bløv ringø aa tørre, saa bløv den øv en Kruk spændt, saa va dæ et Gaf lauve i e midt, vo dæ kam et Rør i fro e Strotag, de va sen en Rummelpot. Ven de stak e Gris, bløv e Bluj tovn i en Sæt aa saa lave de Blujpøls ov de. Ven de sku spises, bløv de dybbe i Sirup. E Sirup lave vi sjøl, e Sukkerro'r kam i en Presse, e Saft bløv frosii aa kogt i e Vaskekil i e Bakhus. Ven de ho kogt længe, sat der sig nov Skom om o e Kaant, de skraft vi ov aa smu o et Stykke Papir, de va Bum, aant godt Bum va it aa kyf, dæ va jo Kri. Saa sku dæ aa Øl te, de bløv kogt i e Bakhus. Nove Vaand kam i e Kiil, en Haandful Hummel, et Nig Hove helle Hved bløv kogt, saa kam de i et stut Kar og nove Gær bløv tesat te aa gær, tesist kam de i en Øltynd mæ e Tap. Vi sku bag Knepnørre, vrejn Bøvs aa Pumle it aa forglem.

Saa sku dæ rintgøs old e Stej, baade ud og ind. Old e Vinnere sku vaskes, e Seltøj te e Hest sku pudses. Ingen Plov maat sto u Julovden, faa saa ku Jerusalem Skomager kom aa sæt sig o em. E Brogaa sku fejes, e Gyve sku ryves. I e Lu, e Heststold aa i e Kostold sku old e Spindvøve nibøstes. Julovdens dav sku e Kobos ringøs, fejes aa strøs mæ Saand. E Ky sku strigles aa e Klove vaskes og vikses. De va nok

de ikke måtte. Blæren fra grisen blev gjort ren og tørret, så blev den spændt over en krukke, så var der lavet et hul i midten, hvor der kom et rør i fra stråtaget, det var siden (= så) en rumlepotte. Når de stak grisen, blev blodet taget (= hældt over) i en krukke og så lavede de blodpølse af det. Når den skulle spises, blev den dypet i sirup. Siruppen lavede vi selv, sukkerroerne kom i en presse, saften blev siet fra og kogt i vaskekedlen i bagehuset. Når det havde kogt længe, satte der sig noget skum på kanten, det skrabe vi af og smurte på et stykke papir, det var slik, andet godt slik var ikke til at købe, der var jo krig. Så skulle der også øl til, det blev kogt i bagehuset. Noget vand kom i kedlen, en håndfuld humle, et neg havre eller hvede blev kogt, så kom det i et stort kar og noget gær blev tilsat til at gære, til sidst kom det i en øltønde med tappen. Vi skulle bage pebernødder, klejner og æbleskiver ikke at forglemme.

Så skulle der gøres rent alle steder, både ude og inde. Alle vinduerne skulle vaskes, seletøjet til hestene skulle pudses. Ingen plove måtte stå ude juleaften, for så kunne Jerusalems Skomager komme og sætte sig på dem. Stenbroen på gårdspladsen skulle fejes, gyden (= indkørslen) skulle rives. I loen, hestestalden og i kostalden skulle alle spindelvævene børstes ned. Juleaftensdag skulle kobåsene gøres rene, fejes og strøs med sand. Køerne

mæ Tran aa lidt Svært i, faa Viks va it aa faa. Ven vi sku haa e Træsk pudse, tov Mu en vu Bost aa trot den hen ve e inne Si o en Skorstenslug aa pudse mæ den, de bløv da svot. E Hest bløv strigle aa fæk et godt Fuu. En Dav sku vi op i e Skul aa syng, dæ stov et lidt Jultræ op o e Pult, de va e hiile, aa saa sang vi aa gek egen.

Innenfaa sku e Kakluvn pusses, e Lambe aa e Flahemusløjde sku pudses og fylles med Petrolium, e Goll sku skures og skrupper. Olmo aa Tande buj o e Ovtæjt. Der va en hvidskure Goll, dæ bløv skure med en Jask Halm, lidt hjemkogt Sif aa Saand. Ven den var tør, bløv dæ Saand ostrøj, de sku væ fugde aa kyttes saant te de bløv stoen i smo Stak hen ad e Goll. Saa va de saavidt te e Julmaand sku kom. Den føst Ovden vi sat e Sku i e Vinne, ga de it nove, da sku han jo føst hy, om vi ho nove fortin, den næst ga de sen Knepnørre heller Smaakake, men de va mærkle, de akraat va de sam som vor, den sist Ovden stellet han et Jultre un for. Ven dæ va Snie, liste vi vos u aa si, om vi ku spaa ham.

O e Dav fø Julovden bløv e Grønkolstop ovskaa aa kogt for te de va nemt aa lav Nare. E Kalstikke bløv ston te i Faare, en enkelt sku vi brug te aa lav et Spøl ”Mikkel edde e Gæs”. Vi fæk olti grøn

skulle strigles og klovene vaskes og vikses (= vokses). Det var nok med tran og lidt (= en smule) sværte i, for viks var ikke til at få. Når vi skulle have træskoene pudset, tog mor en våd børste og trak den hen på indersiden af en skorstenslåge og pudsede med den, så blev de sorte. Hestene blev striglet og fik et godt foder. En dag skulle vi op i skolen og synge, der stod et lille juletræ oppe på pulten, det var det hele, og så sang vi og gik igen.

Indenfor skulle kakkelovnen pudses, lamperne og flagermuslygterne skulle pudses og fyldes med petroleum, gulvet skulle skures og skrubbet. Bedstemor og tante boede på aftægt(en). Der var et hvidskuret gulv, der blev skuret med en tot halm, lidt hjemmekogt sæbe og sand. Når det var tørt, blev der strøet sand på, det skulle være fugtigt og kastes sådan at det blev stående i små stakke hen ad gulvet. Så var det såvidt, at julemanden skulle komme. Den første aften vi satte skoen i vinduet, gav det ikke noget, da skulle han jo først høre, om vi havde fortjent noget, den næste gav det så pebernødder eller småkager, men det var mærkeligt, de akkurat var de samme som vores, den sidste aften stillede han et juletræ udenfor. Når der var sne, listede vi os ud for at se, om vi kunne spore ham.

Dagen før juleaften blev grønkalstopkene skåret af og kogt så det var nemt at lave aftensmad. Kålstokkene blev stående til i foråret, en enkelt skulle vi bruge til at lave et spil ”Mikkel efter gæssene”. Vi fik altid grønlangkål

Langkol o Julovden aa Stig Nyaarsovden, Olmo og Tande spist olti Nare ind ve vos. Saa kam de mæ e Praas i e Haand, faa de sku føst igemmel et Dønsk aa e Frangol faa aa kom ind te vos. Vi ho olti en hvid hjemvøve Diskdug aa. Lidt fø Ovden bløv e Kadinne forrolle i e aant Dønsk, e Jultræ va væk aa e Dø va laast. Vi skyvdes te aa kig ind ad e Løggelgaf, vi ku hy dæ va nov derind, dæ va nok e Julmaand, men de va no Tande, dæ va Julmaand. Saa sku vi gaa u i e Stold med Nare te Mis. Ven vi kam ind egen ho e Julmaand vær aa luk e Dør op aa tænd e Lys. Vi va old lykle og glaj te Far va kommen hjem o e Ulov fro e Kri.

Dæ va it saa møje Pynt o e Jultræ, nove Posse med Knepnørre aa nove Efeld ophænd, de va de mist. Vi sang aa danse om e Træ aa va glaj. De va Kri aa e Gjave va it saa stu, men vi va nok e lidt mie tefrejs øve nove smaa Ting end e Børn er i Dav for nove stue Ting. Min Bru fik en Griffelkasten, nove Grifle aa en Fikkniv. Æ fæk et hjemsy Poppe, øvtrot med Linnen aa mald i e Ansigt. Daa speld vi Kaa aa lejt med Knepnørre. De bløv Jul monne Gang med e Julmaand i e Kri. Vi kund it saant kyf et Jultræ, men vi haa en lille Gran, som vi plante, aa

juleaften og steg nytårsaften, bedstemor og tante spiste altid aftensmad inde hos os. Så kom de med et lys i hånden, for de skulle først igennem en stue og en gang for at komme ind til os. Vi havde altid en hvid hjemmævævet borddug på. Lidt før aften blev gardinerne rullet for i en anden stue, juletræet var væk og døren var låst. Vi skiftedes til at kigge ind ad nøglehullet, vi kunne høre der var nogen derinde, det var nok julemanden, men det var nu tante, der var julemand. Så skulle vi gå ud i stalden med aftensmad til katten. Når vi kom ind igen havde julemanden været og lukke døren op og tænde lysene. Vi var alle lykkelige og glade at far var kommet hjem på orlov fra krigen.

Der var ikke så meget pynt på juletræet, nogle poser med pebernødder og nogle æbler hængt op, det var det meste. Vi sang og dansede om træet og var glade. Der var krig og gaverne var ikke så store, men vi var nok lidt mere tilfredse over nogle små ting end børnene er i dag for nogle store ting. Min bror fik en griffelæske (= et penalthus), nogle grifler og en lommekniv. Jeg fik en hjemmesyet dukke, trukket over med linned og malet i ansigtet. Så spillede vi kort og legede med pebernødder. Det blev jul mange gange med julemanden i krigen. Vi kunne ikke sådan købe et juletræ, men vi havde en

den tov vi ind næste Aar egen. Den hæ groet aa æ føst bløvn hugget for et Par Aar sen.

E Kri var jo fra 1914-1918. 1940-45 var dæ Kri egen, aa da va de vor Børn dæ stov i Forventning te e Jul. Da e Kri va forbi, bløv de ondlans mæ olt Ting, baade med Jultræ aa Gjave aa Pynt, aa enhver kund faa hvad de ønske. Saa vol æ ønsk Jer old en god og glæjle Jul, te I old æ tefrejs med e Gjave, hvad enten den æ stu helle lild.

lille gran, som vi plantede, og den tog vi ind næste år igen. Den har groet og er først blevet fældet for et par år siden.

Krigen var jo fra 1914-1918. 1940-45 var der krig igen, og da var det vores børn der stod i forventning til julen. Da krigen var forbi, blev det anderledes med alting, både med juletræ og gaver og pynt, og enhver kunne få hvad de ønskede. Så vil jeg ønske jer alle en god og glædelig jul, at I alle er tilfredse med gaven, hvad enten den er stor eller lille.

Grønkål i kålgården